

2. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. – Львів, 1936.
3. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів. Перша частина. – Львів., 1926.
4. Левицький К. Українські політики Галичини / Кафедра українознавства Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 1996.
5. Цюцюра Т. Боротьба українців у віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (Зокрема в роках 1905–1907) // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1980. – Ч. 1–4.
6. Олесницький Є. Справозданє посольське д-ра Євгена Олесницького відбуте в Стрию дня 8 н. ст. грудня 1904 . – Львів, 1904.
7. Промова посла д-ра Олесницького в справі львівського університету виголошена в краєвім соймі дня 16. лютого 1907 р. // Діло. – Львів, 1907. – 18. н. ст. лютого.
8. Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw galicyjskiego Sejmu krajowego 2. posiedzenia, III. sesyi VIII. peryodu z dnia 16. lutego 1907.

3.8. Михайло ГНИДКА. Греко-Східний релігійний фонд як фундатор освіти на Буковині.

Розглядаючи період діяльності фонду, а саме кінець XVIII – початок ХХ ст., варто звернути увагу, в якому стані знаходилась освіта Буковини до створення фонду, зокрема в доавстрійській період. Ситуація з освітою тут була не з найкращих, а навпаки - вона знаходилася у занедбаному стані. Шкільництвом у той час займалася церква, а тому акцентувалася більше увагу саме на релігійну освіту. Перші школи в Краю були засновані при монастирі Путна та в регіоні Сучави і Радівців. Якщо ж бояри хотіли дати своїм синам вищу освіту, то змушені були їх відправляти до українських шкіл у Львів або Київ, а чи ж у столиці західно-європейських країн – Відень або Париж. Звідси випливає, що більшість населення, яка залишалася поза духовним станом або родом не з бояр залишалася малограмотною, а по декуди і зовсім була неосвіченою [1.- С. 183]. Така ситуація з освітою в Краю була до анексії Буковини Австрійською імперією у 1774 р.

Ситуація кардинально змінилася після приєднання території Буковини до Австрії. Монархічна влада Австрії, що на той час була представлена родом Габсбургів, в першу чергу взялася за реорганізацію церкви, яка мала значні статки через наділення її дарами господарями Молдови. Тому спершу монарх Йосиф II (1780-1790 рр.) секуляризував церковне та монастирське майно, в

результаті чого був створений греко-східний релігійний фонд Буковини. Офіційно фонд постав 19 червня 1783 р. та вимагав наступного: «...аби без відкладань скоротити кількість буковинських монастирів, а їхні землі і фонди перейшли під адміністрацію королівського управління та Його Величності... а з всього фонду, який створиться на цій базі, буде забезпечене православне духовенство і буде створена щонайменше одна школа, будь то в Чернівцях, будь то в Сучаві, а все інше нехай використовується в корисних цілях» [6. - Р. 28]. Згубні наслідки цієї постанови відобразилися не тільки на монастирському бутті, яке майже повністю було ліквідоване, а й на навчальних закладах при монастирях, що також перестали функціонувати. Натомість саме створення фонду передбачало виділення коштів на освіту населення і будівництво шкіл.

Але тут варто акцентувати свою увагу на документі, який врегулював діяльність єпархіального фонду Православної церкви в Краї та освітніх закладів, зокрема на «Духовному Регламенті» або «Розпорядженні про упорядкування діяльності духовних, церковних і шкільних установ на Буковині» від 29 квітня 1786 р. Цей документ, виданий цісарем австрійської імперії Йосифом II, закінчував та узаконював секуляризацію церковно-монастирського майна і зазначав, що його прибутки повинні йти винятково на потреби Церкви, духовенства та навчальних закладів [2.- С. 19-20]. Такі постулати подекуди виконувались тільки умовно.

Діяльність Православного фонду стосовно освіти, у відповідності з «Духовним регламентом», передбачала створення школи у кожному благочинстві і тривіальної школи при кожній парафії. Все це фінансувалося з коштів фонду та контролювалося єпископом і Консистоцією до 18 вересня 1869 р., цебто до часу, коли освіта була націоналізована.

У період створення фонду у 1786 році на місце «Духовної академії» при монастирі Путна відкрили «Клерикальну школу» в монастирі Святого Іллі біля Сучави, яку очолив сербський дякон Даниїл Влахович (1789-1822 рр.). Біля нього уряд поставив ще двох вчителів сербів – Мойсея Поповича і Генадія Платенку. Переважна більшість учнів походила з родин священників. Наприклад, з 35 учнів у 1789 р. 20 – це сини священників, 9 – селян і городян, інші – дяконів і співців. З релігійного фонду виплачувалася стипендія для бідних, але старанних дітей у розмірі 6 і 9 фл. Варто зазначити, що половина учнів були сиротами. Найбільш обдарованих дітей на кошти фонду відправляли на навчання у Львів або Відень [6. - Р. 32].

Після того як Даниїль Влахович (1789-1822 рр.) був призначений єпископом Буковини, духовне училище було переведене в Чернівці. Найбільш точно охарактеризував цей крок буковинський дослідник Степан Смаль-Стоцький, який стверджував, що це були перші кроки австрійської влади до впорядкування буковинського духовенства. Зрештою училище було єдиним вищим навчальним закладом на Буковині [3. - С. 72]. Під керівництвом сербського архімандрита Мойсея Поповича училище перетворили у тривіальну школу, яку в 1818 р. довелося закрити за надмірну кількість випускників. Повторне відкриття школи було зроблено єпископом Ісайєм

Баллошескулом (1823-1834 рр.), який з 1827 р. зробив його Богословським інститутом на зразок Академії Путни. Мовами викладання в училищі були латинська і німецька. У 1875 р. інститут був перетворений у Богословський факультет університету імені Франца Йосифа II [4. - Р. 28], що продовжує духовну традицію минувшини ще й дотепер.

Також за рахунок коштів церковного Фонду було створено: Духовну Семінарію (1826 р.), Школу співаків церкви (1846 р.), греко-східне Вище училище в Сучаві (1860 р.), Реальну греко-східну школу в Чернівцях (1862 р.), Головну греко-східну педагогічну школу в Чернівцях (1860 р.), Головну греко-східну школу в Сіреті (1849), Школу для дівчаток в Сіреті (1849 р.) і більше 88 тривіальних шкіл у селах (деякі з них були згадані лише фіктивно) [5. S. 7-8].

Проте всі школи, створені за кошти фонду, були налаштовані в такий спосіб, що там відстоювався тільки інтерес монархії. Про національні інтереси не йшло й мови, адже, з одного боку, Австрія, боячись опору, працевлаштовувала тільки закордонних викладачів-сербів, а з іншого – Румунія, що вважала весь люд Буковини румунським і прагнула асимілювати-румунізувати свідому українську верству населення. Крім того, школи, створені за рахунок коштів Фонду, з викладанням зарубіжних викладачів і навчанням німецьких, польських, румунських студентів були важкодоступними школярам, які були інших інтересів, ніж румунських. Та все ж попри такий гніт навчалася і частина українського населення, з якої пізніше вийшли достойні вчителі та патріоти.

В цей час монастирське майно було вилучено з власності монастирів і церкви і передане в касу фонду з метою підвищення доходів та використання їх на церковні й освітні цілі. Православний фонд був великим латитфондом в краї (власник 1/5 частини земель в Краю), володіння якого приносили значні прибутки. В «Духовному Регламенті» було передбачено виділення коштів на освіту не тільки духовенства, а й світського населення Краю. В ідеалі регламент передбачав створення початкової школи в кожній парохії. Та, на жаль, про національний елемент у навчанні не йшлося, оскільки для Австрії було достатнім те, що більшість населення окупованої території розмовляла румунською мовою, щоб вважати його за румунське. Та все ж таки роль греко-східного фонду в освітній діяльності на Буковині важко переоцінити. Він стояв у витоків зародження та підняття освіти у Краї на належний рівень як серед духовенства, так і всього населення, оскільки будівництво шкіл, оплата за навчання, яку надавав фонд, була доцільною саме у цей нелегкий період. Фактично фондом був закладений початок подолання неосвіченості населення, що в подальшому призвело до піднесення освіти на західно-європейський рівень.

Використана література

1. Буковина: її минуле і сучасне / За ред. Д.Квітковського, Т.Бриендзана, А.Жуковського. – Париж-Філадельфія-Детройт, 1956.
2. Мордвинов В. Православная церковь в Буковине (в Австрии). – СПб., 1874.
3. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь. – Чернівці, 1897.
4. Nistor Ion, Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni. – București, 1916. - P. VII.
5. Schematismus der Bucovinaer griechisch-orientalischen Dioecese für das Jahr 1865. - Cernowitz, 1865.
6. Sorin-Toader Clipa, Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui: 1948-1949 / Clipa Sorin-Toader. – Suceava, 2005.

3.9. Ігор ЛУЦАН. Якісний поступ національної богословської освіти на Буковині доби єпископа Євгена (Гакмана).

Проблема історії та розбудови національної богословської освіти є однією з найбільш актуальних в наш час. Це є сфера духовного життя людського суспільства, яка постійно зазнає реформування. Тому дослідження історії богословської освіти, коли вона в силу специфічності історичних подій перебувала в загальноєвропейському просторі, зокрема території Буковини в кінці ХІХ – початку ХХ століття вимагають більш конкретного вивчення ніж це було до сьогодні.

Буковина – невелика область центральної Європи, яка історично переплелася із сусідніми державами. Край, який переважно населяли румуни та українці, лише останні півстоліття через територіальні, релігійно-політичні, конфесійно-зорієнтовані чинники і національну приналежність історично роз'єднаний.

Досліджуваний нами період – це час загострення внутрішньоцерковних міжнаціональних проблем, що ускладнилися відносинами Церкви з австрійською державою, у складі якої опинилася Буковина на більш ніж віковий період свого історичного існування.

Однак не потрібно забувати, що досягнення високого рівня богословської освіти, а також надання церкві статусу митрополії пов'язано з діяльністю її першого митрополита. Нагадаймо, що імператорським указом від 23 січня 1873 р. буковинський єпископ Євген (Гакман) був призначений митрополитом. Проте він не дожив до свого зведення на митрополичу кафедру. Після напруженої праці із збереження церковного миру і незалежності своєї єпархії він раптово помер у Відні 21 березня 1873 р., залишивши після себе найкращу пам'ять у серцях вдячних співвітчизників.